

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/kultura/103812,Afera-hrabiego-Potockiego-Przejecie-Kolekcji-Krzeszowickiej.html>

Dzieła sztuki, które hrabia Andrzej Potocki zamierzał wywieźć z Polski. Fot. z zasobu AIPN

ARTYKUŁ

„Afera hrabiego Potockiego”. Przejęcie Kolekcji Krzeszowickiej

OKRES HISTORYCZNY

(1945-1948) Pierwsze lata Polski Ludowej

Autor: KATARZYNA ADAMÓW 18.10.2023

Hrabia Adam Potocki zapakował i ukrył w klasztorze Kamedułów na Bielanach najcenniejsze rodzinne dobra. Po wojnie pozostał poza granicami kraju. Wkrótce syn Adama, Andrzej, i jego żona Maria postanowili uciec wraz z

majątkiem z komunistycznej Polski. Plan ten zakończył się klęską i został wykorzystany przez komunistyczne władze do przejęcia kolekcji dzieł sztuki.

„Magnat Potocki z pomocą band podziemnych usiłował ograbić Polskę z bezcennych dzieł wartości setek tys. dolarów” – głosił nagłówek pierwszej strony „Sztandaru Ludu” z 15 października 1946 r.

Już pod koniec wojny Armia Czerwona rozpoczęła szaber ziem polskich na niespotykaną dotąd skalę. W styczniu 1945 r. powstały brygady „trofejnije”, w szeregach których byli nawet historycy sztuki, którzy oceniali wartość zdobyczy. Rodzina Potockich z Krzeszowic postanowiła nie czekać na szabrowników.

Zdjęcie sygnalityczne Andrzeja Potockiego. Fot. z zasobu AIPN

Zdjęcie sygnalityczne Marii Potockiej. Fot. z zasobu AIPN

Nieudana próba ucieczki

Hrabia Adam Potocki zapakował i ukrył w klasztorze Kamedułów na Bielanach najcenniejsze rodzinne dobra. Po wojnie pozostał poza granicami kraju. Wkrótce syn Adama, Andrzej, i jego żona Maria postanowili uciec wraz z majątkiem z komunistycznej Polski.

Akcję przewiezienia kosztowności pilotował Antoni Rybicki – żołnierz Legii Cudzoziemskiej, pozostający pod obserwacją urzędu bezpieczeństwa, organizator przerzutów ludzi do amerykańskiej strefy okupacyjnej Niemiec. Rybicki został aresztowany 2 października 1946 r. W nocy z 3 na 4 października rozpoczęła się akcja wnoszenia skrzyń. W wyniku obszernych zeznań Rybickiego Potoccy zostali zatrzymani.

Wyładunek skrzyń z dziełami sztuki na terenie siedziby MBP.

Warszawa, październik 1946 r.

Fot. z zasobu AIPN

Sprawa zwana „Aferą hr. Potockiego” została wykorzystana propagandowo. Jej postępy szczegółowo opisywano w prasie, a Polska Kronika Filmowa nakręciła materiał o „haniebnym” czynie polskiego arystokraty.

Zarekwirowane dzieła sztuki zostały zaprezentowane 13 października 1946 r. w siedzibie Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Ekspozycję zwiedziło wielu komunistycznych notabli. 21 października w gmachu MBP zostało podpisane uroczyste przekazanie dzieł sztuki „do depozytu Muzeum Narodowemu w Warszawie”.

W tym samym miesiącu kolekcja została pokazana na wystawie w Muzeum Narodowym wraz ze specjalnie drukowanym przewodnikiem i podstawą prawną odbioru – rozporządzeniem Prezydenta RP z 1928 r. o opiece nad zabytkami oraz dekretem o rejestracji i zakazie wywozu dzieł z 1 marca 1946 r.

Przedstawiciele rządu zwiedzają wystawę dzieł sztuki, które hrabia Andrzej Potocki usiłował wywieźć z kraju. Od prawej stoją: prof. Stanisław Lorentz, dyrektor Muzeum Narodowego w Warszawie, Stanisław Szwalbe (częściowo zastłonięty), Edward Osóbka-Morawski, Józef Cyrankiewicz. Zdjęcie wykonano w siedzibie MBP. Warszawa, 13 października 1946 r. Fot. z zasobu AIPN

Bolesław Bierut (z lewej) w towarzystwie prof. Stanisława Lorentza, dyrektora Muzeum Narodowego w Warszawie, zwiedza wystawę dzieł sztuki, które hrabia Andrzej Potocki usiłował wywieźć z kraju. Prof. prezentuje srebrną zastawę z pierwszej połowy XIX w. W tle po

**lewej widać fragment obraz
Juliana Fałata pt. „Przed
polowaniem w Rytwianach”.
Zdjęcie wykonano w siedzibie
MBP. Warszawa, 13 października
1946 r. Fot. z zasobu AIPN**

Proces i spór

W akcie oskarżenia małżeństwa Potockich czytamy:

„Potoccy byli wrogo ustosunkowani do demokratycznego ustroju Państwa Polskiego i uważali, że każda droga prowadząca do ich wyjazdu i wywiezienia zbiorów rodziny Potockich jest dobra, chociażby prowadziła przez ludzi i organizacje zwalczające ustrój Państwa Polskiego (...)”.

Wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego z 23 grudnia 1946 r. Andrzej Potocki został skazany na osiem lat więzienia z utratą praw publicznych i obywatelskich oraz przepadek mienia na rzecz Skarbu Państwa. W stosunku do Marii Potockiej zastosowano postanowienie o amnestii i karę sześciu lat pozbawienia wolności zamieniono na rok i sześć miesięcy.

**Prof. Stanisław Lorentz, dyrektor
Muzeum Narodowego w
Warszawie, trzyma w rękach
obraz szkoły weneckiej z końca
XVIII w. pt. „Widok Wenecji” -
jeden z obrazów, które hrabia**

Andrzej Potocki zamierzał wywieść z Polski. Zdjęcie wykonano w siedzibie MBP. Warszawa, październik 1946 r. Fot. z zasobu AIPN

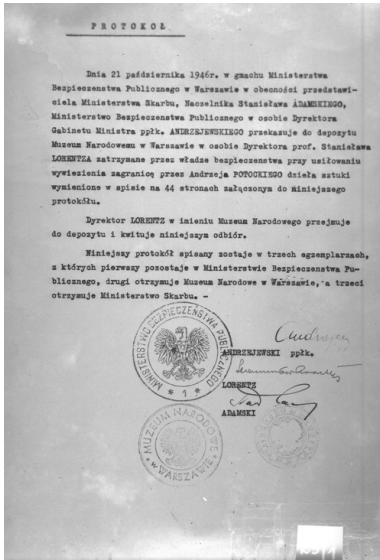

Dzieła sztuki, które hrabia Andrzej Potocki zamierzał wywieść z Polski. Widoczne m.in.: srebrna zastawa z pierwszej połowy XIX w., prace Jana Matejki („Portret Katarzyny Potockiej”, „Portret Artura Potockiego”, szkic olejny „Stańczyka”), porcelana miśnieńska, fajanse holenderskie z XVIII w. Za nimi - portret Jana Potockiego (autor Aleksandr G. Warnek). Zdjęcie wykonano w siedzibie MBP. Warszawa, październik 1946 r. Fot. z zasobu AIPN

Potoccy po opuszczeniu więzienia pozostali w kraju. Ostatecznie po 12 latach Sąd Najwyższy uniewinnił hrabiostwo, ale kolekcja nie została im zwrócona. Sąd Najwyższy stwierdził, że o prawie własności dzieł sztuki powinien decydować sąd cywilny, a nie wojskowy.

Spadkobiercy Potockich od 2005 r. domagają się zwrotu zagrabionych dzieł sztuki. Argumentują, że wyrok z 1946 r. był bezprawny, ponieważ w chwili przejęcia dóbr przez Skarb Państwa ich właścicielem nie był Andrzej Potocki, ale jego ojciec Adam. Ponadto o przypadku dzieł przed wyrokiem sądowym mogą świadczyć wystawy w MBP czy Muzeum Narodowym. Problem stanowi także kwalifikacja przedmiotów jako „nielegalnie wywiezione”. Niektóre skrzynie nie zostały nawet wyniesione z klasztoru, a odnaleziono je dopiero w toku

śledztwa. Natomiast Muzeum Narodowe w Warszawie stoi na stanowisku, że jest właścicielem Kolekcji Krzeszowickiej, a roszczenia przedstawicieli rodziny Potockich uważa za całkowicie bezzasadne.

Protokół przekazania dzieł sztuki w depozyt Narodowemu Muzeum w Warszawie. Z zasobu AIPN

Karta z publikacji „Rewolucja społeczna czy dzika przebudowa”
wydanej przez Oddział IPN w
Lublinie. Z zasobu AIPN

Więcej interesujących materiałów na profilu **Archiwum IPN**

COFNIJ SIĘ